

Руслан Гільченко, Катерина Малина-Гільченко
Національний авіаційний університет

ПЕРЕКЛАД АНГЛІЙСЬКИХ СУФІКСАЛЬНИХ ТЕРМІНІВ ФАХОВОЇ МОВИ АВІАЦІЇ

© Гільченко Р., Малина-Гільченко К., 2006.

У статті розглянуто підходи до перекладу англійських суфіксальних термінів субмови авіації. На думку авторів, усвідомлення морфологічної структури терміна здатне суттєво покращити якість перекладу наукових та технічних текстів, насамперед, перекладачами-початківцями.

The article deals with some approaches to the translation of the suffix derived aviation terms from English into Ukrainian. The authors believe that complete understanding of these terms morphological structure should be taken into consideration when doing their adequate translation, as majority of English aviation terms are created by means of both native and borrowed suffixes.

Упродовж останніх п'ятнадцяти років на терені України тривають активні процеси термінотворення та усталення різних фахових мов. Враховуючи той факт, що Україна є визнаною авіакосмічною державою, однією з 8 країн світу, що володіють повним циклом виробництва авіаційної техніки, вона заслуговує на усталену, логічну і зручну у використанні авіаційну терміносистему. На жаль, українська не є офіційною мовою Міжнародної організації цивільної авіації ІКАО, проте впорядкування авіаційної терміносистеми української мови є надзвичайно важливим завданням у комплексі реанімації українського літакобудування і авіаційної індустрії вцілому.

Подібно до терміносистем інших розвинених мов світу, більшість термінів фахової мови авіації утворюють за допомогою наступних способів: 1) зміна або переосмислення значення лексичної одиниці: *крило, хвіст*; 2) афіксальний: *тример, авіакряж, підфюзеляжний*; 3) сполучення коренів, слово- та основоскладання: *повітроплавний, висотомір, самопис, вертодром, повітряно-реактивний*; 4) синтаксичний: *кут сходження, крейсерський ешелон, крутильний момент*; 5) аббревіація та складноскорочені утворення *ІКАО, АРП (автоматичне регулювання підсилення), ЗАІ (збірка аеронавігаційної інформації), НДПЗ (наявна дистанція перерваного зльоту)*; 6) транскодування запозичених іншомовних термінів: *аеронавтика, тример, елерон, пілот*.

Афіксальний спосіб термінотворення є одним із найпродуктивніших як в англійській, так і в українській субмові авіації. У межах афіксального способу розрізняють суфіксацію (*винищувач, ешелонування, азимутальний, планерувати*), префіксацію (*напівпровідник, завантаження, розпізнання*), префіксацію-суфіксацію (*розвантажувач, ретрансляційний*).

Суфіксація – це один із найпродуктивніших способів збагачення лексичного складу сучасної англійської мови. Попри все різноманіття словотворчих суфіксів англійської мови, лише близько трьох десятків з них знаходяться у активному термінотворчому арсеналі підмови авіації. Без усвідомлення значення конкретного суфікса неможливо здійснити адекватний переклад інолектного терміна на українську мову.

Проаналізуємо лексичні одиниці аерокосмічної терміносистеми англійської мови, утворені способом суфіксації, запропонувавши варіанти їх перекладу на українську мову.

Суфікс *-er* є одним із найрозповсюдженіших продуктивних афіксів сучасної англійської мови, що має агентивне і знаряддеве значення. Слова з суфіксом *-er* означають: 1) людину за фахом чи видом діяльності (aircraft cleaner, aircraft designer, antiaircraftman, bailer, caterer, charterer, commander, controller) та 2) машину, пристрій тощо (absorber, afterburner, airbreather, air-carrier, airlifter, augments, backscatter, blinker, booster, bow-loader, burner, de-icer, demister, deviometer, driftmeter, feeder, freighter, rudder). Широта використання зазначеного суфікса пояснюється двома головними чинниками: 1) суфікс *-er* може утворювати нові слова не тільки від дієслів та іменників, а й від прикметників та числівників; 2) практично необмежені можливості творення складнопохідних іменників (aircraft-carrier, sky-writer) [3, с. 38, 43].

Терміни з суфіксом *-er* можна перекладати на українську мову наступними способами: а) транскодуванням: booster – бустер; marker – маркер (аеродрому); altimeter – альтиметр; б) термінами з суфіксом «-ець», «-ач», «-ник», «-ор», «-ер», «-ист»: aircarrier – авіаносець; anti-icer – протиобліднювач; hijacker – викрадач літака; fighter – винищувач; carrier – (авіа)перевізник; авіаносець; aircarrier – авіаперевізник; bomber – бомбардувальник; antiaircraftman – зенітник; freighter – фрахтівник; наймач вантажного повітряного судна; absorber – амортизатор; демпфер; bailer – парашутист; jumper – парашутист; rocketeer – спеціаліст з ракетної техніки; sky-surfer – дельтапланерист; в) термінологічними словосполученнями зі словами на кшталт «пристрій», «апарат», «установка», «споруда», «ступінь»: afterburner – пристрій спалювання палива; arrester – стопорний пристрій; гальмівний пристрій; airbreather – літальний апарат з повітряно-реактивним двигуном; lander – осадковий модуль (космічного корабля); launcher – 1) літальна установка; 2) стартова споруда; 3) пускова установка; orbiter – орбітальний апарат; орбітальний ступінь (БТКК); rocket-launcher – реактивна установка; ракетна установка; г) описово: airfreighter – 1) вантажний літак; 2) компанія повітряних вантажних перевезень; clipper швидкісний літак для далеких перельотів; commuter – літак місцевої авіалінії; freighter – вантажний літак; glider – планер; літальний апарат без двигуна; oscurier – член експедиції (на навколосемній космічній станції); pusher – 1) літак зі штовхальним гвинтом; 2) штовхальний повітряний гвинт; sky-writer – літак для повітряної реклами; thruster – ракетний двигун малої тяги, РДМТ.

Терміни, утворені за допомогою суфікса *-or* мають агентивне або знаряддеве значення. Авіаційні терміни, утворені за допомогою суфікса *-or* значно поступаються за обсягом похідним термінам з суфіксом *-er*. Суфікс *-or* здатен утворювати нові термінологічні одиниці лише від дієслівних основ. Існують наступні способи перекладу аерокосмічних термінів з суфіксом *-or* на українську мову: а) транскодуванням: aviator – авіатор; б) термінами з суфіксом «-ант», «-ач», «-ор», «-ер»: interceptor – винищувач-перехоплювач; locator – локатор, пеленгатор; operator – експлуатант (повітряного транспорту); orientator – (авіа)тренажер; в) термінологічними словосполученнями зі словами на кшталт «пристрій», «привід», «автомат», «система», «машинка»: actuator – 1) (силовий) привід; 2) механізм керування, виконавчий механізм; 3) рульова машинка (що приводить у дію рулі літака); autonavigator – автоматичний навігаційний пристрій, аеронавігаційний автомат; navigator – навігаційний пристрій, навігаційна система; г) шляхом розкриття змісту поняття: combustor – камера згорання; investigator – член комісії з розслідування причин льотної пригоди.

Суфікс *-less*, приєднуючись до іменників, утворює прикметники зі значенням «позбавлений чогось». Терміни з суфіксом *-less* можуть перекладатися на українську мову наступними способами: а) термінами з префіксом «-без»: pilotless – безпілотний (про літальний апарат); tailless – безхвостий; б) описовим способом: tailless airplane – літак схеми «літаюче крило».

Напівсуфікс *-worthy* означає придатність до того, що позначено основою лексичної одиниці. Терміни аерокосмічної терміносистеми з напівсуфіксом *-worthy* перекладаються на українську мову термінологічним словосполученням зі словосполученням «придатний до»: airworthy – придатний до льотної експлуатації.

Суфікс *-ist* утворює іменники з агентивним значенням. Лексичні одиниці з суфіксом *-ist* перекладатися на українську мову термінами з суфіксами «-ець», «-ист»: balloonist –

повітроплавець; parachutist – парашутист.

Терміни, утворені за допомогою суфікса *-ness* мають значення властивості, якості, стану. Авіаційні терміни, утворені за допомогою суфікса *-ness*, перекладаються на українську мову наступним чином: а) термінами та термінологічними словосполученнями з суфіксом «-ість»: *airtightness* – повітронепроникність, герметичність; *airworthiness* – придатність до льотної експлуатації; *charterworthiness* – (льотна) придатність до здійснення чартерних перевезень; *crashworthiness* – стійкість до ударних навантажень; *tightness* – герметичність, щільність, непроникність; б) описовим способом: *airsickness* – повітряна хвороба; *tail-heaviness* – тенденція до кабування.

Подібно до суфікса *-ness*, суфікс *-ity* утворює іменники зі значенням властивості, якості, стану. Термінологічні одиниці з суфіксом *-ity* перекладатися на українську мову термінами з суфіксом «-ість» та термінологічними словосполученнями, до складу яких входять слова із суфіксом «-ість»: *aeroelasticity* – аеропружність; *aerothermoelasticity* – аеротермопружність; *crosswind capability* – керованість повітряного судна при бічному вітрі; *climbing ability* – швидкопідйомність; *load-bearing ability* – несна здатність (*аеродромного покриття*); *overload capability* – здатність витримувати перевантаження.

Суфікс *-ship*, приєднуючись до іменників, утворює іменники з наступними значеннями: 1) «стан», «якість» та 2) «майстерність», «уміння». Терміни з суфіксом *-ship* можуть перекладатися на українську мову термінами і терміносполученнями з суфіксом «-ість»: *airmanship* – льотна майстерність. Слід відрізнити терміни, утворені за допомогою суфікса *-ship*, від складних термінів, утворених поєднанням основ, одна з яких *-ship*. У цьому випадку похідні терміни перекладаються за допомогою словосполучень з головним словом на кшталт «корабель», «судно» або описово: *airship* – дирижабль, повітряне судно, *spaceship* – космічний літальний апарат.

Терміни, утворені за допомогою суфікса *-ation (-ion)* мають абстрактне значення. За допомогою суфікса *-ation (-ion)* утворюються нові термінологічні одиниці від дієслівних основ. Існують наступні способи перекладу аерокосмічних термінів із суфіксом *-ation (-ion)* на українську мову: а) термінами з суфіксом «-ання», «-ення», «-іння» та словосполученнями з такими термінами: *absorption* – поглинання; *acceleration* – 1) прискорення; 2) перевантаження (*у польоті в результаті прискорення*); *acquisition* – виявлення і захоплення (*цілі*) на автоматичне супроводження; *aerostation* – повітроплавання; *navigation* – літаководіння; *injection* – виведення ШСЗ чи космічного корабля на орбіту; б) транскодуванням: *astronavigation* астронавігація; *aeronavigation* – аеронавігація; в) рідко в інший спосіб: *embarkation* – завантаження (*вантажів у повітряне судно*).

Суфікс *-ment* здатен утворювати абстрактні іменники від дієслівних основ. Терміни з суфіксом *-ment* мають значення акта чи факту виконання дії, на яку вказує основа. Терміни з суфіксом *-ment* перекладатися на українську мову термінами (і термінологічними словосполученнями) з суфіксом «-ання», «-ення»: *alignment* – 1) вирівнювання (*положення повітряного судна*); 2) виведення (ПС) на курс польоту; 3) спрямлення (*лінії польоту*); *abandonment* – 1) покидання (*повітряного судна у польоті*); 2) вилучення (*з переліку обмежень у польоті*).

Терміни, утворені за допомогою суфікса *-age* мають абстрактне значення. За допомогою суфікса *-age* утворюються нові термінологічні одиниці від дієслівних основ. Існують наступні способи перекладу аерокосмічних термінів з суфіксом *-age* на українську мову: а) термінами з суфіксом «-аж»: *pilotage* – пілотаж; б) термінами з суфіксами «-ення», «-ання», «-іння»: *cabotage* – авіаперевезення на внутрішніх лініях; *pilotage* – літаководіння; пілотування; *freightage* – фрахтування (*наймання ПС для перевезення вантажів*); в) інколи іншим способом: *wreckage* – уламки (*повітряного судна*); *radar coverage* – зона огляду РЛС.

Суфікс *-able (-ible)* утворює прикметники зі значенням «здатність, придатність до чогось». Лексичні одиниці з суфіксом *-able (-ible)* перекладаються на українську мову за допомогою словосполучень зі словами на кшталт «придатний», «керований», «льотний»: *navigable* – 1) льотний, придатний для польотів; 2) керований (*про дирижаблі, повітряні кулі, аеростати*); *dirigible* – керований (*про аеростат*).

Величезну кількість термінів підмови авіації та космонавтики утворено за допомогою суфікса *-ing*. Ці похідні терміни перекладаються наступним чином: а) термінами та словосполученнями з суфіксом «-ання», «-ення»: aerobraking – аеродинамічне гальмування; aeroleveling – аеронівелювання; airlocking – шлюзування; airswinging – списання девіації у польоті; alighting – приземлення; aquaplaning – глісування; autofeathering – автоматичне флюгерування (*повітряного гвинта*); circling – політ по колу; jettisoning – аварійне зливання (*палива*); landing – приземлення; mapping – 1) картографування; радіолокаційне знімання (*поверхні Землі*); skyjacking – викрадення літака; sky-writing – 1) малювання літаком літер у повітрі; б) термінами з суфіксом «-изм», «ство»: gliding – планеризм; hijacking – повітряне піратство; sky-surfing – дельтапланеризм; в) описово, шляхом розкриття змісту поняття: aerosowing – авіасівба; ballooning – політ на повітряній кулі чи аеростаті; bracing – розчалка шасі; undershooting – недоліт до торця ЗПС.

Суфікс *-ance (-ence)* утворює іменники зі значенням «процес виконання того, що позначене основою». Існують такі способи перекладу термінологічних одиниць із суфіксом *-ance (-ence)* на українську мову: а) словосполученнями з суфіксами «-ення», «-ання»: adherence – зчеплення (*коліс із поверхнею ЗПС*); admittance – підведення; подавання (*палива, мастила тощо*); clearance – митне оформлення (*пасажирів, вантажу тощо*); guidance – (само)наведення; maintenance – технічне обслуговування; б) транскодуванням: clearance – кліренс (*повітряного гвинта, крила тощо*); divergence – дивергенція; в) описово: air ambulance – санітарний літак.

За допомогою суфікса *-al* від прикметників утворюються нові термінологічні одиниці зі значенням «той, що має певну якість, властивість», «той, що стосується чогось». Терміни англійської терміносистеми авіації з суфіксом *-al* перекладаються на українську мову термінами та словосполученнями з суфіксом «-н», «-альн», «-ичн»: aerodynamical – аеродинамічний, обтічний (*про форму корпусу і т.п.*); aeronautical – повітроплавний, повітроплавальний; aerostatical – авіаційний, аеростатичний; extraterrestrial – позаземний, іншопланетний.

Як бачимо, врахування морфологічної структури та значення англійських суфіксальних термінів є обов'язковою умовою адекватного їх перекладу. Усвідомлення значення і словотворчих потенцій найпродуктивніших англійських суфіксів здатне суттєво підвищити якість перекладу авіаційної термінології перекладачами-початківцями.

1. Гільченко Р. О. *Англо-український навчальний словник авіаційних термінів*. – Фастів, Поліфаст, 2005. – 220 с.
2. Карабан В. І. *Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми*. – Вінниця: Нова книга, 2002. – 564 с.
3. Карацук П. М. *Словообразование английского языка. Учеб. пособие*. М.: Высш. школа, 1977. – 303 с.
4. *Російсько-український словник-довідник термінів і словосполучень з авіоніки / За ред. А. В. Скрипця*. – К.: НАУ, 2002. – 360 с.
5. *Російсько-український словник спеціальних термінів з технології авіаційних паливно-мастильних матеріалів / Уклад.: С. О. Пузік, Л. Г. Скуратівська, Л. Ф. Верхулевська*. – К.: НАУ, 2003. – 76 с.
6. *Російсько-українсько-англійська авіаційна термінологія. Посібник / Укл. Бабейчук Д. Г.* – К.: Дієслово, 1997. – 160 с.